

SUOMALAINEN OPPIAIKA

Osmo Kivinen ja Sirppa Kinos

Turun yliopisto

Koulutussosiologian tutkimusyksikkö

S I S Ä L L Y S L U E T T E L O

1	JOHDANTO	107
2	ERI OPPIAINEIDEN PAINOTTUMINEN PERUSKOULU- TUKESSA 1881-1985	110
2.1	Opetussuunnitelmat	110
2.2	Turun kansakoulut	115
2.3	Oppikoulut	116
2.4	Eri koulutyypin vertailu	118
3	KOULUTUNTIEN MÄÄRÄ PERUSKOULUTUKSESSA 1860-LUVULTA 1980-LUVULLE	121
3.1	Kansakoulun muotoutuminen maaseudulla ja kaupungeissa	121
3.2	Koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät	122
3.3	Eri oppiaineiden vähimmäis- ja enimmäistuntimäärät..	127
3.4	Koulutuntien määrä Turussa, Perniössä, Naantalissa, Kauhajoella ja Inarissa	134
3.5	Oppiainekohtaiset koulutuntimäärät Turussa, Perniössä, Naantalissa, Kauhajoella ja Inarissa	137
4	LOPUKSI	139
5	LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	140
	LIITTEET	143

1 JOHDANTO

Tutkimus kohdistuu siihen, miten oppiaineiden painotus ja erityisesti oppilaskohtainen koulutuntimäärä ovat muuttuneet suomalaisessa peruskoulutuksessa noin sadan vuoden aikana. Keskeisen aineiston muodostavat opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöt ja koululainsäädäntö. Niistä käsin määritetään laskennallisesti suomalainen peruskoulutus eri aikoina. Vertailun vuoksi esitykseen on sisällytetty myös oppikoulua ja apukoulua koskevia tietoja.

Suunnitelma- ja säädäntötasoa konkreettisempia tietoja on jäljitetty viiden eri paikkakunnan koulutointa koskevista dokumenteista. Näistä Turku on sikäli erityisasemassa, että se edustaa yleisemminkin kaupunkikoululaitosta. Aiemmin näet kansakouluille kirjoitetut opetussuunnitelmat olivat nimeään myöten maalaiskouluja varten.¹ Muut mukaan tulleet paikkakunnat, Inari, Kauhajoki, Perniö ja Luonnonmaa (Naantali), on valittu kriteereinä lähinnä erilaisuus sekä sijainti eri puolilla maata.

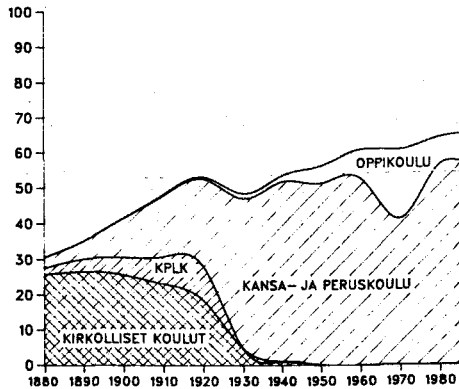
Käsillä oleva tutkimus poikkeaa aiemmista (Somerkivi 1985; Rinne 1988) sinänsä ansiokkaista esityksistä ennen kaikkea siinä, ettei ole tyydytty tarkastelemaan vain opetussuunnitelmiin kirjattuja eri oppiaineita koskevia tuntimääräsuosituksia historiallisesti muuttuvine painotuksineen, vaan on haluttu päästä lähemmäs koulutuksen todellisuutta. Tässä tarkoituksessa on laskettu kulloinkin voimassa olleiden lakien ja asetusten puitteissa sallitut koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät. Laskelmat on tehty koulutyypeittäin peruskoulutuksen kulloisenkin pituuden mukaan kouluvuodet, -viikot ja -päivät koulutunneiksi muutettuina.

Näin saadut tuntimäärät on suhteutettu opetussuunnitelmasuosittelusten mukaisiin oppiaineosuuksiin. Vaikka laskutapa on jossain määrin haettu ja tulkinnanvarainen, ilmaisevat sen avulla saadut vähimmäis- ja enimmäiskoulutuntimäärät varmasti sen vaihteluvälin, jolle eri kouluissa oppilaille pidetyt tuntimäärät ovat kulloinkin sijoit-

¹ Esim. vuoden 1925 suunnitelman nimi oli Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö. Vuonna 1954 ilmestyi puolestaan Maalaiskansakoulun jatko-opetuskomitean mietintö.

tuneet. 1970-luvun lopulta vallinneen yhtenäiskoulujärjestelmän tarkastelun kannalta tällä tavoin tehdyt laskelmat eivät sinänsä anna uutta tietoa, mutta toki vertailupohjaa. Sen sijaan aiemmin vallinnut hätkähdyttävä kirjavuus koulutuspituuksissa koulumuodoittain maaseudulla ja kaupungeissa ei kaikessa laajuudessaan paljastu ilman yksityiskohtiin ulottuvaa laskennallista selvitystä.

Päästäksemme vielä lähemmäs koulutodellisuutta keräsimme valtakunnan eri osiin sijoittuvien neljän maalaiskunnan (Inarin, Kauhajoen, Naantalin/Luonnonmaan ja Perniön) sekä yhden kaupungin (Turun) koulujen arkistoista tiedot kouluissa todella pidetyistä tunneista.¹ Suomalaisen peruskoulutuksen historian tarkastelussa maaseutu - kaupunki -jaon tärkeys on mitä ilmeisin (Kivinen 1988). Tämä käy hyvin ilmi oheisista kuvioista, jotka havainnollistavat eri koulutyyppien oppilaiden osuudet 5 - 19-vuotiaista maaseudulla (kuvio 1) ja kaupungeissa (kuvio 2).

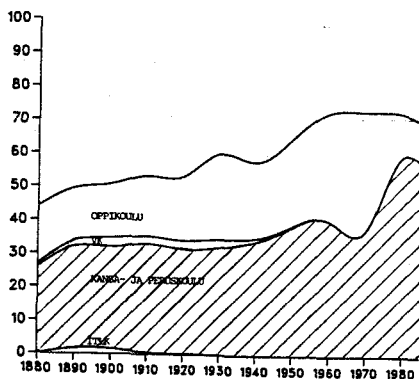
Kuvio 1. Kirkollisten koulujen, kunnallisten pienten lasten koulujen, kansa- ja peruskoulujen sekä oppikoulujen oppilaiden osuudet 5 - 19-vuotiaista maaseudulla 1880-1985 (%).²

Maaseudun alkuaikojen kouluoloissa on silmiinpistäväntä kirkollisten

¹ Naantali tosin on kaupunki, mutta tutkittu koulu kuului tutkimusajankohtana Luonnonmaan maalaiskuntaan.

² Kauppalat on sisällytetty vuoteen 1950 saakka maaseutuun. Kunnalliset pienten lasten koulut on merkitty kuvioon kirjaimilla KPLK.

koulujen hallitseva osuus aina siihen asti, kunnes kansakoululaitos lähinnä oppivelvollisuuden myötä todellistuu maaseudun lasten tärkeimmäksi ja useimmille pitkään myös ainoaksi tarjolla olevaksi koulutusmahdollisuudeksi. Oppikoululaisten osuus pysyy maaseudulla jokseenkin huomaamattomana vuosikymmenet. Näkyvämpi kasvu alkaa vasta sodan jälkeen. Peruskoulun tuloa edeltäneellä 1960-luvulla oppikoululaisten osuus lisääntyykin todella tuntuvasti. Uusimmalta ajalta kuvaus koskee vain lukiolaisten osuutta, joka 1980-luvun puolivälissä on samaa luokkaa kuin oppikoululaisten osuus oli parikymmentä vuotta aiemmin. (Kivinen 1988, 260.)

Kuvio 2. Iltä-, tehtaalais- ja laiminlyötyjen lasten koulujen, kansa- ja peruskoulujen, valmistavien koulujen sekä oppikoulujen oppilaiden osuudet 5 - 19-vuotiaista kaupungeissa 1880-1985 (%).¹

Näkyvimät erot maaseutua ja kaupungeja koskevien kuvioiden välillä ovat: 1) kirkollisten koulujen puuttuminen kaupungeista, joissa sen sijaan pidettiin "parempien" perheiden lasten pientä joukkoa varten erityisiä oppikouluun valmistavia kouluja, 2) kansakouluoppilaiden osuuden pysyminen samana (30 %) kaupungeissa koko rinnakkaiskoulujärjestelmän ajan sekä 3) oppikouluoppilaiden alun alkaenkin tuntuva ja tasaisesti kasvava osuus kaupungeissa; vuoden 1970 tienoilla oppi- ja kansakoululaisten osuudet (5 - 19-vuotiaista kaupunkilaisista) ovat yhtä suuret. (Mt., 261.)

¹ Kauppalat on sisällytetty vuodesta 1960 lähtien kaupunkeihin. Iltä-, tehtaalais- ja laiminlyötyjen lasten koulut on merkitty kuvioon kirjaimilla ITLK sekä valmistavat koulut kirjaimilla VK.

2 ERI OPPIAINEIDEN PAINOTTUMINEN PERUSKOULUTUKSESSA 1881-1985

2.1 Opetussuunnitelmat

Se, mitä kouluissa tulisi opettaa, on kirjattu opetussuunnitelmiin. Kansakoulun opetussuunnitelmissa on maassamme sallittu tietty paikallinen autonomia. Laeilla ja asetuksilla on määrätty oppiaineet, oppilaan viikkotuntien yhteismäärä sekä lukuvuoden pituus. Viikkotuntien jakautuminen eri oppiaineiden kesken on ollut paikallisesti harkittavissa. Paljon tarkemmin säänneltyjä olivat valtion oppikoulut, joiden oli noudatettava opetusministeriön vahvistamia "oppien näytyksiä" ja asetuksella määrättyjä tuntijakoja, joista yksityiskoulutkaan eivät voineet paljon poiketa. (Somerkivi 1977, 186, Kiuasmaa 1982, 64, 373.) Vasta peruskoulun myötä on perusopetus tullut tarkemman ohjauksen piiriin.

Opetussuunnitelmat viikkotuntijakoineen ja kirjavalintoineen laadittiin maaseudulla kauan kussakin koulussa erikseen ja kaupungeissa koko kaupungin kouluille yhteisinä. Suunnitelmia ovat yhtenäistäneet tarkoitusta varten kirjoitetut ohjeet, jotka useimmiten on aikaansaatua komiteatyönä. Näitä ovat mm.:

- Koulutoimen ylihallituksen kiertokirje 3.3.1881 (Mallikurssit 1881),
- Suunnitelmia Suomen kansakoulujen oppi- ja lukukirjoja varten vuodelta 1899 (Oppikirjakomitean mietintö, Kom. 1899),
- Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö vuodelta 1925 (Kom. 1925),
- Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II vuodelta 1952 (Kom. 1952),
- Maalaiskansakoulun jatko-opetuskomitean mietintö vuodelta 1954 (Kom. 1954),
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II vuodelta 1970 (Kom. 1970) ja
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet vuodelta 1985 (Perusteet 1985).

Muutammat niistä on laadittu lähinnä maalaiskouluja varten, mutta

samoja ohjeita on käytetty yleisesti myös kaupunkien kansakoulujen opetussuunnitelmia laadittaessa. Peruskoulua edeltäneellä ajalla ne olivat suosituksia, eivät suoranaisia määräyksiä. Opetusta on yhtenäistänyt myös se, että kansakouluissa on aina sallittu käyttää ainoastaan kouluhallituksen hyväksymiä oppikirjoja. (Somerkivi 1985, 16, 17.)

Vaikuttaa siltä, että paikallista autonomiaa viikkotuntien jaossa eri oppiaineiden kesken on myös laajasti käytetty. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitea tutki viikkotuntien jakautumista 6-luokkaisissa kansakouluissa eri tarkastuspiireissä lukuvuonna 1945-1946 ja totesi, että "viikkotuntimäärissä näyttää esiintyvän niin suurta vaihtelua, että se on kansakoulun kokonaisuuden kannalta katsottava haitalliseksi" (Kom. 1952, 302). Selvityksen mukaan hajonta vaihteli tarkastuspiireittäin sekä oppiaineittain ja luokka-asteittain varsin paljon. Suuria poikkeamia ilmeni äidinkielessä, laskennossa, maan- ja luonnontiedossa, kotiseutuopissa sekä ympäristöopissa. Pienimmät poikkeamat esiintyivät kuvaamataidossa eli piirustuksessa.

Seuraavassa tarkastellaan muutamien keskeisten opetussuunnitelmien suosittamia viikkotuntijakoja eri oppiaineiden kesken. Tarkastelussa ei perehdytä mietintöihin muilta osin. Myöhemmin pyritään hahmottamaan tarkemmin eri oppiaineiden opetuksen määrällistä puolta, mutta mietintöjen yleiset osat eivät ole tässä tärkeitä, sillä niiden ilmaisevat perustelut, kasvatuspäämäärät yms. eivät välttämättä näy oppiaineiden tuntijaossa millään tavalla. Pohtimisen arvoinen olisi myös niiden vaikutus opetuksen sisältöihin - kaikki oppikirjat eivät ainakaan uudistu mietintöjen kasvatuspäämäärien tahdissa. (Ks. esim. Lukukirjojen muuttumisesta, Kivinen, Kinos & Rahkonen 1989.)

Oppiaineille suositelluista viikkotuntiosuuksista eri aikoina ei ole syytä vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Jonkin oppiaineen viikkotunneista lasketun prosentuaalisen osuuden väheneminen tai lisääntyminen ei välttämättä kerro mitään kovin olennaista kouluopetuksen muutoksista. On vaikeaa havaita vaikutussuhdetta mietintöjen yleisten osien ja toisaalta määrällisten ratkaisujen eli täsmällisten viikkotuntitaulukoiden välillä, Aivan ongelmatonta ei myöskään ole tarkastella viikkotuntijakoja heijastumina taustalla olevan metaopetussuunnitelman kehittymisestä (vrt. Rinne 1984, 107) tai pe-

rustella niillä väitteitä kouluopetuksen "moraalisen koodin" muuttamisesta "rationaaliseksi", "kansalaiskoodiksi" tai "individualistiseksi koodiksi". Mitenkään yksiselitteisesti rationaalisemmaksi koodi ei muutu, vaikka äidinkielen lisäksi aletaankin opettaa vieraita kieliä. Yleisemminkin määriteltäessä opetussuunnitelmien relevanttiutta kansakunnan tahdon ja kulttuurin kuvastajina tulee ottaa huomioon myös se, että ne ovat muotoutuneet komiteatyönä ja hyväksytyt sekä hyväksi käytetty poliittisen päätöksenteon prosesseissa. Kouluopetuksen todellisuuteen niistä on pitkä matka. (Ks. Rinne 1988; Kivinen, Rinne & Kivirauma 1985.)

Tarkasteltaessa viikkotuntien jakautumista eri oppiaineiden kesken on perusteltua valita tarkastelun pohjaksi kulloinkin ne vuosiluokat, jotka ovat kuuluneet oppivelvollisuuskouluun (sitä ennen kansakoulun täyteen oppimäärään). Ei ole mielekäästä verrata esim. vuoden 1906 kuusiluokkaista täydellistä kansakoulua ja peruskoulun kuutta ensimmäistä luokkaa 1984. (vrt. Somerkivi 1985, 21).

Tässä esityksessä on lisäksi pyritty valitsemaan laskelmien pohjaksi koulutyyppisiä ja vuosiluokkia siten, että päästäisiin mahdollisimman lähelle niitä kouluoloja, jotka kulloinkin ovat suomalaisia yleisimmin koskettaneet. Täten esimerkiksi vuoden 1925 mietinnöstä tarkastellaan yksiolettajaisen ala- ja yksiolettajaisen yläkansakoulun tuntijakoja, vuoden 1952 mietinnöstä 2-opettajaisen 7-vuotisen kansakoulun tuntijakoja ja vuoden 1954 mietinnöstä puolivuotisen jatkokoulun maatalouslinjan tuntijakoja. Jatko-opetus on puolestaan jätetty huomiotta niin kauan kuin se ei todellisuudessa kunnolla toiminut. Ainoastaan pakolliset oppiaineet on otettu lukuun. Vaihtoehdottoiset aineet on laskettu valinnaisaineisiin. Milloin eri sukupuolille on suositettu eri tuntimääriä, on tässä laskettu niiden keskiarvo. Näitä menettelyjä on noudatettu läpi esityksen.

Taulukosta 1 havaitaan, että äidinkieli on kaikkina vuosina ollut eniten viikkotunteja saanut oppiaine. Huomattakoon kuitenkin, että äidinkielen lukemiseen käytetyt tunnit ovat samalla usein palvelleet muiden oppiaineiden opetusta: lukukirjojen kertomukset yms. ovat suurimmalta osaltaan koostuneet historiaan, ympäristöoppiin, kotiseutuoppiin eli kansalaistaitoon, maantietoon, luonnontietoon ja uskontoon liittyvästä aineistosta.

Taulukko 1. Oppiaineiden¹ osuudet viikkotunneista opetussuunnitelma-
komiteoiden mietintöjen ja vastaavien mukaan 1881-1985,
%.

vuosi vuosiluokat	1881 ² 3-6	1899 ³ 3-6	1925 ⁴ 1-6	1952, 54 ⁵ 1-8	1975 ⁶ 1-9	1985 ⁷ 1-9
uskonto	17.6	16.7	11.8	7.0	5.6	5.7
äidinkieli	22.1	26.7	25.9	27.6	19.2	18.9
filosofia ja psykologia	-	-	-	-	-	-
matematiikka	10.3	13.3	13.5	13.5	13.2	13.2
maantieto	4.4	5.0	4.4	4.2	4.1	3.5
fysiikka ja kemia	-	-	-	-	3.0	2.6
luonnontieto	2.9	3.3	2.4	3.0	4.1	3.5
kotitalous	14.7	13.3	11.8	10.6	5.6	7.0
voimistelu	8.8	3.3	6.3	6.3	9.0	7.9
musiikki	5.9	6.7	6.3	5.6	4.7	5.7
kuvaamataito	2.9	6.7	4.7	3.7	4.7	6.2
1. vieras kieli	-	-	-	-	6.8	6.6
2. vieras kieli	-	-	-	-	3.8	4.0
3. vieras kieli	-	-	-	-	-	-
4. vieras kieli	-	-	-	-	-	-
historia ja yh- teiskuntaoppi	10.3	5.0	2.3	4.2	4.3	4.0
ympäristöoppi	-	-	5.6	5.6	3.0	2.2
kotiseutuoppi	-	-	2.3	-	1.7	0.4
oppilaan ohjaus	-	-	-	2.3	2.1	1.3
maatalous	-	-	1.6	3.7	-	-
valinnaisaineet	-	-	-	-	3.8	5.3
	99.9	100.0	98.9	97.3	98.7	98.0

1 Runsaiden erilaisten oppiainanimikkeiden vuoksi on noudatettu seuraavan-
laista systematiikkaa: vieraalla kielellä tarkoitetaan oppilaalle vieras-
ta kieltä eli esim. toista kotimaista kieltä; uskonnolle vaihtoehtona on
uskonnonhistoria ja siveysoppi, myöhemmin elämäkatsomustieto uskonnon-
opetuksesta vapautettujen osalta; äidinkieleen kuuluvat lisäksi kaunokir-
joitus, lukeminen ja kirjoitus; ympäristöoppiin kuuluu havainto; oppilaan
ohjaukseen luokan yhteinen tunti; matematiikkaan laskuoppi, mittausoppi,
projektsionioppi; biologiaan eli luonnontietoon luonnonoppi, keinotiede
ja aineoppi, teknologia, luonnonhistoria; tekniseen käsityöhön veisto,
työpajatyö, puu- ja metallityö, sähkö- ja koneoppi; kotitalouteen kodin-
hoito, talousoppi, kotitaloustyöskentely; liikuntaan voimistelu ja leiki,
urheilu; kuvaamataitoon piirustus ja käsivarapiirustus.

2 Lähde: Mallikurssit 1881.

3 Lähde: Kom. 1899, 9.

4 Lähde: Kom. 1925, 37, 63, 66.

5 Lähde: Kom. 1952, 107-108, 202 ja Kom. 1954, 50.

6 Peruskoulun oppiaineet ja niiden tuntimäärät valtioneuvoston 13.3.1975
antamien periaatteellisten ohjeiden mukaan teoksessa Hinkkanen 1976, 550.

7 Lähde: Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985, 26-27.

Matematiikka oli viime vuosisadan puolella neljänneksi eniten viikkotunteja saanut oppiaine ja vuodesta 1925 alkaen se on saanut toiseksi eniten viikkotunteja. Matemaattis-luonnontieteellisten aineiden osuus on säilynyt vahvana. Luonnontietoon kuuluivat pitkään sittemmin erillisinä aineina opetettavat fysiikka ja kemia sekä kotitalous ja nykyisin liikunnan yhteydessä opetettava terveys- (ja raittius-) oppi.

Uskonnon osuus on jatkuvasti laskenut, kääntyen hienoiseen nousuun vuoden 1985 opetussuunnitelmassa. Pienoisjumalanpalveluksen kaltaisia aamuhartauksia ei ole laskettu mukaan uskonnonopetukseen vaikka ne ainakin peruskoulun tuloon saakka muodostivat merkittävän lisän uskonnonopetusta tosiasiallisesti kartuttavaan viikkotuntimäärään. (Esim. Kivinen 1988, 276.)

Harjoitusaineiden osuus on jatkuvasti ollut suuri. Vuosien 1952 ja 1954 laskelmassa käsityö on vielä kolmanneksi eniten tunteja saanut oppiaine, mutta peruskoulun myötä sen ohitse ajaa voimistelu.

Myöhemmin mukaantulleita pakollisia oppiaineita ovat oppilaan ohjaus, kotitalous sekä peruskoulun tullessa vieraat kielet, fysiikka ja kemia ja "pakolliset valinnaiset" eli vaihtoehtoiset aineet. Myöskään ympäristöoppi (havainto-), kotiseutuoppi eli kansalaistaito ja maatalous eivät ole olleet mukana alusta alkaen.

Sittemmin hävinneitä pakollisia aineita ovat maatalous ja kotiseutuoppi, joiden sisällöt lienevät siirtyneet paljolti toisiin oppiaineisiin.

Supistetulle kansakoululle annettiin vuosien 1925 ja 1952 mietinnöissä omat viikkotuntijakosuosituksensa, jotka noudattelivat paljolti maaseutukansakouluille annettuja suosituksia, paitsi että harjoitusaineista tuli tinkiä matemaattis-luonnontieteellisten aineiden ja myös äidinkielen hyväksi.

Edellä esitetyt laskelmat ja havainnot oppiainejakautumista ovat siis ennen kaikkea maaseudun kouluja koskeneita suosituksia. Seuraavaksi tarkastelemme oppiaineiden osuuksia viikkotunneista kaupunkioiloissa. Tässä tutkimuksessa Suomen kaupunkeja edustaa Turku.

2.2 Turun kansakoulut

Turussa oli toimivia alakansakouluja jo viime vuosisadan puolella ja jatko-opetuskin piteni kaksivuotiseksi päiväkouluksi vuonna 1908. Lukuvuonna 1924-25 jatko-opetukseen osallistui jo 225 oppilasta.

Taulukko 2. Oppiaineiden osuudet viikkotunneista Turun kaupungin peruskoulutusta antaneissa kouluissa 1906-1985, %.

vuosi	1906	1925 ¹	1953 ²	1962 ³	1970 ⁴	1975 ⁵	1985
vuosiluokat	1-6	1-8	1-8	1-8	1-8	1-8	1-9
uskonto	13.6	9.0	7.2	5.9	5.9	5.9	5.7
äidinkieli	34.2	23.9	23.7	24.0	21.2	20.1	19.1
filosofia ja psykologia	-	-	-	-	-	-	-
matematiikka	15.5	13.9	13.2	13.0	14.0	13.5	13.5
maantieto	4.5	3.4	4.2	3.8	3.0	3.9	4.1
fysiikka ja kemia	-	-	-	-	-	2.0	3.0
luonnontieto	3.4	4.7	4.2	5.5	4.7	3.9	4.1
kotitalous	-	2.6	4.7	3.6	3.6	1.5	1.3
käsityö	14.4	17.1	17.0	19.1	14.0	7.4	5.7
voimistelu	3.4	4.7	5.9	6.3	7.4	9.3	9.1
musiikki	4.5	5.2	4.7	4.6	5.1	5.2	5.2
kuvaamataito	3.1	5.8	4.5	4.6	5.1	4.7	4.8
1. vieras kieli	-	0.4	-	-	4.2	6.6	7.4
2. vieras kieli	-	-	-	-	-	2.9	3.9
3. vieras kieli	-	-	-	-	-	-	-
4. vieras kieli	-	-	-	-	-	-	-
historia ja yhteiskuntaoppi	3.4	4.2	4.2	4.2	3.4	3.9	4.3
ympäristöoppi	-	2.1	2.5	3.8	3.4	2.5	3.0
kotiseutuoppi	-	-	-	2.5	2.5	1.7	0.0
oppilaan ohjaus	-	-	0.8	0.8	2.5	2.0	2.2
kirjanpito	-	1.3	1.3	0.8	-	-	-
ammattipiirustus	-	1.7	1.7	-	-	-	-
valinnaisaineet	-	-	-	-	-	2.9	3.5
yhteensä	100.0	100.0	99.8	102.5	100.0	99.9	99.9

1 jatko-opetuksen osalta täyspäiväisen jatkokoulun yleislinja.

2 kansalaiskoulun osalta yleislinja.

3 kansakoulun 5. ja 6. luokat yleislinjan tuntijaon mukaan. Kansalaiskoulun osalta yleislinja.

4 kansalaiskoulun osalta yleislinja.

5 7. ja 8. luokan osalta kokeiluperuskoulun yläaste.

Lähteet: Kertomukset Turun kaupungin kunnallishallinnosta 1906, 1925, 1953, 1962 ja 1970 sekä koulutoimen vuosikertomukset 1975 ja 1985.

Taulukosta 2 havaitaan, että Turussakin äidinkieli on kaikkina vuosina eniten viikkotunteja saanut oppiaine. Matematiikan osuus on

vaihdellut 13-15 %:n vaiheilla ja matemaattis-luonnontieteellisten aineiden osuudet ovat olleet suunnilleen yhtä suuria kuin mitä maaseutukansakouluille suositettiin. Uskonnon osuus on Turussa ollut vielä vuonna 1925 alhaisempi kuin mitä maaseutukansakouluille suositettiin. Käsityötä on vielä vuonna 1975 opetettu enemmän kuin peruskouluille suositettiin. Turku siirtyi peruskouluun vuonna 1976.

2.3 Oppikoulut

Mikäli oppilas kansakoulun neljä luokkaa käytyään siirtyi opintielään oppikouluun, painottuivat oppiaineet varsin eri tavoin kuin kansakoulussa jatkavilla. Seuraavan taulukon luvut on saatu siten, että kansakoulun neljän vuosiluokan viikkotuntimääriin on lisätty oppikoulun viikkotuntimäärät, jonka jälkeen on laskettu prosentuaaliset osuudet molempien koulujen viikkotuntimäärien yhteissummasta.

Eri kouluteitä keskenään verrattaessa havaitaan mm., että huomattava osa oppikoulutuksen viikkotunneista on aina mennyt vieraille kielille, kun taas kansakoulussa niitä ei opetettu pakollisina lainkaan ennen peruskoulun tuloa. Fysiikka ja kemia ovat olleet oppikoulussa erillisinä oppiaineina jo tarkastelukauden alusta saakka. Voimistelua opetettiin vielä 1950-luvulla huomattavasti enemmän kuin kansakoulussa ja sen jatko-opetuksessa.

Oppikoulun kävijät saivat puolestaan huomattavasti vähemmän opetusta äidinkielessä, käsitöissä ja musiikissa. Uskontoa opetettiin vuosisadan alkupuoliskolla jopa puolta vähemmän kuin kansakoulussa. Taulukosta 3 havaitaan, että edellä mainitut oppikoululle tyypilliset oppiaineiden painotukset korostuvat oppikouluvuosien lisääntyessä: vieraiden kielten osuus viikkotuntien kokonaismäärästä on lukiossa jatkavilla suunnilleen viidenneksen (22.6 % v. 1906, 16.6 % v. 1918, 20.4 % v. 1948) suurempi kuin keskikoulussa, äidinkielen, uskonnon ja musiikin osuudet vähenevät edelleen. Fysiikan ja kemian osuudet kasvavat kahtena ensimmäisenä tarkasteluvuotena. Voimistelun osuus pysyy edelleen suurena. Filosofista ja psykologiasta muodostuva sielutiede ilmestyy pakolliseksi oppiaineeksi oppikoulun lukusuunnitelmaan vuonna 1918 ylemmillä luokilla. Myöhemmin se on ollut valinnainen oppiaine.

Taulukko 3. Oppiaineiden osuudet viikkotunneista kansakoulu-oppikoulu -yhdistelmässä vuosisadan vaihteesta 1980-luvulle, %.

vuosi	1899/1906 ¹		1925/1918 ²		1952/1948 ³		1975/1975 ⁴	1985/1980 ⁵
	a	b	a	b	a	b	c	c
uskonto	8.8	8.2	8.3	7.8	6.6	6.4	5.7	6.0
äidinkieli	22.8	19.4	20.3	17.5	21.9	18.6	16.8	16.9
filosofia ja psykologia	-	-	-	1.0	-	-	-	-
matematiikka	12.7	14.0	12.6	13.0	14.0	12.7	12.1	12.3
maantieto	3.6	2.8	4.9	4.1	4.9	3.6	3.5	3.3
fysiikka ja kemia	0.6	1.4	2.0	3.2	3.6	1.9	2.2	3.3
luonnontieto	4.0	4.5	4.4	3.7	4.2	3.1	4.1	3.6
kotitalous	-	-	1.0	0.8	1.1	0.8	0.9	1.3
käsityö	5.8	4.3	5.7	4.3	5.9	4.3	4.1	5.3
voimistelu	8.8	8.4	8.6	8.4	9.5	9.4	8.7	7.6
musiikki	4.4	3.3	5.1	4.2	4.0	3.0	3.5	4.3
kuvaamataito	5.0	4.5	4.3	4.7	3.7	4.3	3.5	4.6
1. vieras kieli	4.9	5.9	5.1	5.5	5.5	6.5	7.4	7.6
2. vieras kieli	7.9	8.2	5.8	7.0	6.2	7.8	6.0	5.3
3. vieras kieli	3.8	4.9	1.7	4.1	-	4.0	2.8	2.0
4. vieras kieli	1.5	3.6	-	-	-	2.1	-	-
historia ja yhteiskuntaoppi	5.4	6.6	4.5	6.3	4.8	6.2	5.8	5.3
ympäristöoppi	-	-	4.4	3.3	4.4	3.2	2.2	1.6
kotiseutuoppi	-	-	1.0	0.8	-	-	1.3	0.3
oppilään ohjaus	-	-	-	-	0.7	0.5	2.2	1.8
kirjanpito	-	-	0.4	0.3	-	-	-	-
valinnaisaineet	-	-	-	-	-	1.6	7.2	7.3
yhteensä	100	100	100	100	100	100	99.9	99.7

- a kansa- ja keskikoulu. Kansakoululuokat 1-4 + oppikoululuokat 1-5; 1918 tyttöjen osalta 1-6.
- b kansa- ja keskikoulu sekä lukio. Kansakoululuokat 1-4 + oppikoululuokat 1-8; 1918 tyttöjen osalta 1-9.
- c peruskoulu ja lukio. Peruskoululuokat 1-9 + lukio 1-3.
- 1 6-vuotisen kansakoulun 4 alinta luokkaa Kom. 1899 mukaan (s. 10). Oppikoulun osalta pojatkin reaalilyseon lukusuunnitelma (Kiuasmaa 1982, 629), tytöt Helsingin suomalaisen tyttökoulun ja sen yliopistoon johtavien jatkoiluokkien lukusuunnitelma (Ketonen 1977, 58).
- 2 kansakoulun 2-opettajainen alakoulu ja 2 luokkaa kaksi- tai useampiopettajaisesta yläkoulusta (Kom. 1925, 43, 65). Oppikoulun osalta pojat linjajakoisen lyseon reaalilinja (Kiuasmaa 1982, 634), tytöt 9-luokkaisen tyttölyseon lukusuunnitelma (Kiuasmaa 1982, 635).
- 3 kansakoulun 4 ensimmäistä luokkaa moniopettajaisen 6-vuotisen kansakoulun tuntijaon mukaan (Kom. 1952, 204). Se on tyypillinen kaupunkien, kauppaloiden ja asutuskeskusten kansakoulu, ja niistä siirryttiin oppikouluun huomattavasti useammin kuin maaseutukansakouluista (Kom. 1954, 40). Oppikoulun osalta pojat yhteislyseon poikaoppilaiden lukusuunnitelma ja tytöt yhteislyseon tyttöoppilaiden lukusuunnitelma (Kiuasmaa 1982, 637, 367), joista 3 ylimmän luokan osalta kielilinja.
- 4 peruskoulun oppiaineet ja niiden tuntimäärät valtioneuvoston 13.3.1975 antamien periaatteellisten ohjeiden mukaan teoksessa Hinkkanen 1976, 550. Lukion osalta reaalilinjän lukusuunnitelma (Kiuasmaa 1982, 645-646).
- 5 peruskoulun osalta lähde Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985, 26-27. Lukion osalta lukusuunnitelma lyhyillä oppimäärillä matematiikassa, fysiikassa ja kielissä (Kiuasmaa 1982, 648-649).

2.4 Eri koulutyyppeiden vertailu

Tähänastiset tarkastelut osoittavat, miten maaseudun ja kaupunkien lasten koulutustarpeet on katsottu erilaisiksi; niin myös alun perin alemmille kansankerroksille suunnitellussa kansakoulussa oppivelvollisuutensa suorittaneiden ja yläluokille suunnatun oppikoulun kävijöiden koulutustarpeet.

Myös eri sukupuolten koulutustarpeet on nähty merkittävästi erilaisiksi. Erityisesti kansakoulun jatko-opetuksessa, kaupunkien kansakouluissa ja oppikouluissa laadittiin poika- ja tyttöoppilaille erilliset viikkotuntijaot. Tyttöjen katsottiin tarvitsevan runsaasti opetusta kotitaloudessa, käsityössä, voimistelussa, musiikissa tai kielissä. Pojille opetettiin usein enemmän esimerkiksi matematiikkaa, maantietoa tai fysiikkaa ja kemiaa.

Luonnollisesti myös erityisopetukseen osoitettujen oppilaitten koulutustarpeet on arvioitu muista poikkeaviksi. Seuraavissa vertailuissa tarkastellaan mietintöjen (yms.) suosittamia kansakoulun viikkotuntijakoja, valtion oppikoulujen, Turun kansakoulujen sekä Turun apukoulun viikkotuntijakoja. Vertailun perustana ovat edellä esitetyt taulukot. Apukoulua koskevat laskelmat perustuvat Turun kaupungin kunnalliskertomuksista ja koulutoimen vuosikertomuksista saatuihin tietoihin.

Orientaatioaineiden ryhmään on sisällytetty uskonto, äidinkieli, historia ja yhteiskuntaoppi, ympäristöoppi, kotiseutuoppi ja oppilaan ohjaus. Ryhmään matemaattis-luonnontieteelliset aineet kuuluvat matematiikka, maantieto, fysiikka ja kemia sekä luonnontieto. Harjoitusaineisiin kuuluvat kotitalous, käsityö, voimistelu, musiikki ja kuvaamataito. Ryhmään muut kuuluvat vieraat kielet, valinnaisaineet sekä ammatilliset aineet kuten maatalous ja kaupalliset aineet.

Taulukosta 4 voidaan havaita, että orientaatioaineiden osuus on kaikissa koulutyypeissä vähentynyt Turun kansakoulujen ja ennen muuta oppikoulun ollessa edelläkävijöitä. Oppikoulu on ollut edelläkävijä myös ryhmän "muut" osuuden kasvamisessa, ennen kaikkea laajan kieltenopetuksen vuoksi.

Taulukko 4. Oppiaineryhmien osuudet viikottunneista maaseutukansakoulussa ja peruskoulussa, Turun kaupungin kansa- ja peruskoulussa, kansakoulussa ja keskikoulussa, kansakoulussa ja oppikoulussa (peruskoulussa ja lukiossa) sekä Turun apukoulussa, %.

	maaseutukansakoulu ja peruskoulu			Turun kaupungin kansa- ja peruskoulu			kansakoulu ja keskikoulu	
	1899	1952, -54	1985	1906	1953	1985	1906	1948
orientaatioaineet	48.4	46.7	32.6	51.2	38.4	34.3	37.0	38.4
matemattis-luonnontieteelliset aineet	21.6	20.7	22.9	23.4	21.6	24.7	20.9	25.7
harjoitusaineet	30.0	28.6	28.6	25.4	36.8	26.1	24.0	24.0
muut	-	3.7	15.9	-	3.0	14.8	18.1	11.7
yhteensä	100.0	99.7	100.0	100.0	99.8	99.9	100.0	100.0

	kansakoulu ja oppikoulu				Turun apukoulu		
	1906	1948	1985	1984	1908	1951	1984
orientaatioaineet	34.2	34.9	31.9	58.0	41.9	35.5	
matemattis-luonnontieteelliset aineet	22.7	21.3	22.5	18.4	20.5	20.9	
harjoitusaineet	20.5	21.8	23.1	23.6	37.6	35.4	
muut	22.6	22.0	22.2	-	-	8.2	
yhteensä	100.0	100.0	99.7	100.0	100.0	100.0	

Matemaattis-luonnontieteellisten aineiden osuus on eri koulutyyppisessä pysynyt melko samansuuruisena vuosisadan vaihteesta 1980-luvulle.

Turun kansakouluissa on harjoitusaineita opetettu 1950-luvulla erittäin runsaasti. Apukoulusta taas on pitkään puuttunut ryhmä "muut" kokonaan. Oppikoulu on pysynyt varsin muuttumattomana eri oppiaineryhmien osuuksissa 80 vuoden jaksolla. Apukoulu painottuu edelleenkin enemmän orientaatio- ja harjoitusaineisiin.

3 KOULUTUNTIEN MÄÄRÄ PERUSKOULUTUKSESSA 1860-LUVULTA 1980-LUVULLE

3.1 Kansakoulun muotoutuminen maaseudulla ja kaupungeissa

Maamme kansakoululaitoksen kehitys alkoi varsinaisesti vuoden 1866 armollisesta asetuksesta, jossa velvoitettiin kaupunkikuntia perustamaan 6-vuosiluokkaisia kansakouluja. Asetukseen sisältyi myös maininta jatko-opetuksen järjestämisestä maaseudulla. Vuoden 1898 "piirijakoasetuksessa" velvoitettiin vastaavasti myös maaseutukuntia perustamaan alueelleen kansakouluja (4-vuosiluokkaisia yläkansakouluja). Vuoden 1921 oppivelvollisuuslain myötä tuli sitten jokaisen kunnan huolehtia 6-vuotisen oppivelvollisuuskoulun perustamisesta koulupiireittäin, 2-vuotisine jatko-opetuksineen. Jatko-opetus määrättiin pakolliseksi, mikäli oppilas ei jatkanut muussa koulussa opintojaan.

Mainituista lainsäädäntötoimenpiteistä huolimatta valtion organisoima ja kuntien ylläpitämä kansanopetus ei ole kauaa ulottunut koko kansaan. Kaupungeissa tosin käytännöllisesti katsoen kaikki 7 - 12-vuotiaat lapset ovat käyneet koulua 1800-luvun lopulta lähtien. Sen sijaan maaseudulla kirkolliset kiertokoulutkin olivat yleisiä aina 1930-luvulle. Vuosisadan vaihteessa runsas neljännes maaseudun 7 - 12-vuotiaista sai opetusta ylhäisemmässä kansakoulussa ja kahden vuosikymmenen päästä yli puolet. Käytännössä vasta toisen maailmansodan jälkeen suunnilleen kaikki oppivelvollisiksi katsotut lapset suorittivat oppivelvollisuutensa. Vasta silloin alakansakoulu ja ennen muuta jatko-opetus yleistyivät lain edellyttämällä tavalla. (Kivinen 1988, 106-.)

Suuret erot ja eritahtisuus maan eri koulupiirien ja yksittäisten kansakoulujen välillä ovat olleet mahdollisia täysin lakien ja asetusten puitteissa. Kaupunkien (sekä kauppaloiden ja taajamien) kansakouluilta on aina vuoden 1866 asetuksesta alkaen edellytetty laajempia koulujärjestelyitä kuin maaseudun kansakouluilta. Niukimmat järjestelyt on sallittu supistetuille kansakouluille, jotka käytännössä sijaitsivat nimenomaan maaseudulla. Vasta peruskoululainsäädäntö ei tee eroa kaupunki- ja maaseutukuntien välillä.

Oppivelvollisuuslaki velvoitti kuntia järjestämään koulupiireittäin lain ja astuksen mukaisen opetuksen. Aikaa toimeenpanoon annettiin kaupungeille vuoteen 1931, mutta maalaiskunnille jopa vuoteen 1937, ja tämän lisäksi lykkäystä saattoi saada vielä 10 vuotta (Laki oppivelvollisuudesta annetun lain muuttamisesta 185/1925). Laissa myös määritellään supistettu kansakoulu, josta tulikin pitkäaikainen ilmiö maamme kansakoululaitoksen historiassa. Vielä vuosien 1957 ja 1958 laissa ja asetuksessa "siunataan" tämä vaatimaton koulumuoto.

Jatko-opetuksen toteutuminen oli kovin vaivalloista. Varsinkin maaseudulla päiväkouluopetuksen sijasta jatko-opetus korvattiin pitkään kursseilla tai jätettiin kokonaan pitämättä. Kurssit kestivät kaikkiaan 100-200 tuntia lukuvuodessa. Ensin 1930-luvun pula-aika ja sittemmin sodat viivästyttivät jatko-opetuksen toteutumista koko laajuudessaan. Vasta sotien jälkeen jatko-opetus yleistyi ja vakiintui sittemmin kansalaiskouluksi.

Supistetun kansakoulun suosio sekä alakansakoulun ja jatko-opetuksen puuttuminen ja puutteellisuus aiheuttivat siis suuret erot kouluoloihin verrattaessa koulunkäyntiä maaseudulla kaupunkeihin. Viikkotuntien laillisestikin sallittu vaihtelu teki eri koulujen väliset suuretkin erot mahdolliseksi, kun tarkastellaan viikkotuntien yhteismäärää koko kouluajan kuluessa.

3.2 Koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät

Taulukossa 5 on laskettu kulloinkin voimassa olleiden lakien ja asetusten puitteissa sallitut koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät eri kansakoulutyypeissä. Liitteen 1 asetelmissa 1-4 on esitetty lakien ja asetusten keskeiset kohdat, joiden mukaan laskutoimitukset on suoritettu. Laskelmissa on huomioitu säädösten toimeenpanoon myönnetty aika.

Sivun 19 taulukosta 5 havaitaan, että erot koulutuntien määrissä lakien ja asetusten määrittämässä puitteissakin voivat olla hyvinkin suuria.

Taulukko 5. Koulutuntien vähimmäis- (a) ja enimmäismäärät (b) lakien ja asetusten puiteissa kaupunki- ja maaseutukansakouluissa, supistetuissa kansakouluissa sekä peruskouluissa 1866-1984.

vuosi- luokka	1866		1886		1921		1948		1958		1975		1984																
	kaupunki		maaseutu		kaupunki		maaseutu		kaupunki		maaseutu		perus- koulu																
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b															
1	384	768	-	-	-	864	864	-	864	288	288	720	864	360	864	233	280	667	800	233	280	798	722	798					
2	768	1152	-	-	-	864	864	-	864	288	288	864	864	432	864	280	280	800	867	800	867	280	303	798	722	798			
3	768	1152	900	1512	900	1296	1080	1152	1080	840	896	1008	1080	504	1080	327	350	933	1000	933	1000	327	775	950	874	950			
4	768	1152	900	1512	900	1296	1080	1152	960	840	896	1080	1152	1080	1152	850	907	1000	1067	1000	1067	775	827	950	874	950			
5	256	1152	900	1512	900	1296	1050	1152	930	1152	840	896	1080	1152	1080	850	907	1000	1133	1000	1133	775	878	988	912	988			
6	256	1152	900	1512	900	1296	1050	1152	930	1152	840	896	1080	1152	1080	850	907	1000	1133	1000	1133	775	878	988	912	988			
7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1152	-	100	288	1296	100	1296	850	907	1000	1200	1000	1200	775	1200	1140	1026	1140		
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1152	-	100	288	1296	100	1296	100	100	1000	1200	200	1200	1140	1026	1140	1026	1140		
9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1140	1026	1140
yht.	3200	6528	3600	6048	3600	5184	5988	8640	3900	6536	4360	6333	8856	4661	8856	4340	4638	7400	8400	6600	8400	4140	6341	8892	8094	8892			

a koulutunteja vähintään
b koulutunteja enintään

Julkisessa koulussa annettava peruskoulutus, johon vuodesta 1921 lähtien on kytkeytynyt lakimääräinen oppivelvollisuus, voidaan käsitellä yhdeksi täysivaltaisen kansalaisuuden välttämättömäksi ehdoksi (Kivinen 1988). Seuraavaksi tarkastellaan sitä, miten tämä kansalaispätevyyden saavuttamisen edellytys on muuttunut pituudeltaan runsaan sadan vuoden aikana.

Taulukosta 6 nähdään suomalaisen peruskoulutuksen pituus koulutuneiksi muunnettuna kuutena ajankohtana 1860-luvulta 1980-luvulle. Kysymys on siis oppilaan kansa- ja peruskoulu-uran pituudesta.¹

Taulukko 6. Peruskoulutuksen enimmäis- ja vähimmäispituudet, niiden erotus ja erotuksen osuus (%) vähimmäispituudesta kauspungeissa ja maalaiskunnissa vuosina 1866, 1886, 1921, 1948, 1958 ja 1971/1984 säädösten mukaan oppilaan koulutunteina (suluissa koulutuksen pituus koululuokkina).

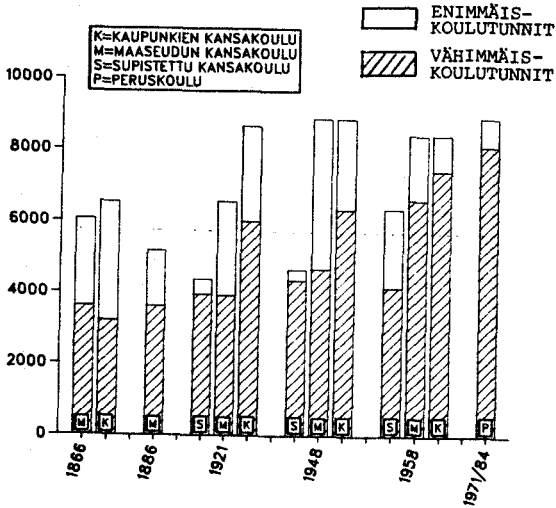
Vuosi	Koulutuneja enintään	Kaupungit		Maalaiskunnat (täydellinen koulu)			Maalaiskunnat (supistettu koulu)		
		Koulutuneja vähintään	Erotuksen määrä ja osuus vähimmäiskoulutunteista	Koulutuneja enintään	Koulutuneja vähintään	Erotuksen määrä ja osuus vähimmäiskoulutunteista	Koulutuneja enintään	Koulutuneja vähintään	Erotuksen määrä ja osuus vähimmäiskoulutunteista
			N %			N %			N %
1866	6528 (1-6)	3200 (1-6)	3328 104	6048 (3-6)	3600 (3-6)	2448 68			
1886				5184 (3-6)	3600 (3-6)	1584 44			
1921	8640 (1-8)	5988 (1-6)	2652 44	6536 (1-8)	3900 (3-6)	2636 67	4360 (1-8)	3936 (1-6)	424 11
1948	8856 (1-8)	6333 (1-8)	2523 40	8856 (1-8)	4661 (1-8)	4195 90	4638 (1-8)	4340 (1-8)	298 7
1958	8400 (1-8)	7400 (1-8)	1000 14	8400 (1-8)	6600 (1-8)	1800 27	6341 (1-8)	4140 (1-8)	2201 53
1971/1984	8892 (1-9)	8094 (1-9)	798 10	8892 (1-9)	8094 (1-9)	798 10			

Lähteet: SA 12/1866; 4/1886; 101/1921; 183/1921; 568/1948; 631/1948; 247/1957; 321/1958; 433/1971; 476/1983; 718/1984.

Vuoden 1866 korkeat enimmäisluvut muistuttavat siitä tosiasiasta, että kansakoulu kaavailtiin aluksi ajan oloihin suhteutettuna kovin vaativaksi kouluksi. (Ks. Kivinen 1988.) Esimerkiksi maaseutukansakoulun käytännössä toteutuva koulutuntimäärä kohosi v. 1866 kaavail-

¹ Säädöksillä on selkeimmin määritetty kulloinkin suositettu koulutuksen enimmäispituus. Vähimmäispituus on saatu vähentämällä edellisestä kaikki säädöksissä mainitut mahdolliset poikkeamat. Koulutuksen pituutta laskettaessa on otettu huomioon vuosiluokkien määrä, kouluviikkojen vuotuinen, koulupäivien viikottainen ja koulutuntien päivittäinen määrä. Asian monitulkintaisen luonteen vuoksi luvut ovat kuitenkin vain karkeasti suuntaa-antavia. (Ks. liite 1.)

lun runsaan 6000 tunnin tasolle vasta 1950-luvun lopulla, supistetuissa koulussa ei vielä silloinkaan. Jos puolestaan ajatellaan 1800-luvun puolella oppilaskohtaisesti keskimäärin todellistunutta peruskoulutuksen pituutta, on todennäköisintä, että tämä luku on jäänyt selvästi alle laskennallisen vähimmäistuntimääränkin. Kuvio 3 havainnollistaa peruskoulutuksen pituutta pylväinä.

Kuvio 3. Peruskoulutuksen enimmäis- ja vähimmäispituudet kaupunki- ja maalaiskansakoulua, supistettua koulua sekä peruskoulua koskeneiden säädösten mukaan oppilaskohtaisina koulutunteina 1866, 1886, 1921, 1948, 1958 ja 1971/84.

Vuosien 1921, 1948 ja 1958 tilannetta kuvaavat pylväät osoittavat selvästi, miten suuret sisäiset erot suomalaisessa kansakoululaitoksessa ovat vallinneet jopa sellaisen perusasian kuin koulutuksen pituuden suhteen. Kaupunki- ja maaseutukoulujen väliset erot ovat kauan olleet huomattavat. Maaseutukoulujen joukossa lyhydeltään vielä aivan omaa luokkaansa on ollut supistettu koulu. Vasta peruskoulujärjestelmässä kansalaisilta vaadittavan peruskoulutuksen pituus on yhtenäistetty koko maata ajatellen.

Peruskoulutuksen pituuden yhdenmukaistuessa eli suositusten salliman vaihtelun kaventuessa koulutus muuttuu valtakunnallisesti entistä

järjestelmällisemmäksi. Taulukon 6 enimmäis- ja vähimmäispituuden erotuksen pieneneminen - supistettu koulu poislukien - voidaan ajatella yhdeksi osoitukseksi peruskoulutuksen standardoitumisesta. Esimerkiksi vuodesta 1948 lähtien erotusta kuvaava prosenttiluku pienenee sekä kaupunki- että maaseutukoulujen kohdalla siten, että 1970- ja 1980-luvuilla koko maata koskevaksi luvuksi on vakiintunut 10. (Kivinen 1988, 268.)

Arvioitaessa kunakin aikana oppilaskohtaisesti todennäköisimmin todellistunutta peruskoulutuksen pituutta, toisin sanoen oppilaan koulussa viettämän tuntimäärän tyyppiarvoa, voidaan olla varmoja, että ensimmäiset 50 vuotta se on alittanut matalimman laskennallisen vähimmäispituudinkin. Vuosisadan vaihteessa koko maata edustavan tyyppillisen kansakouluoppilaan käymä koulutuntimäärä jäi kokonaisuudessaan ilmeisesti alle 3 000 tunnin. Vuodesta 1921 lähtien kansakoulunkäynnin tosiasiallista pituutta koko maassa kuvaava tyyppiarvo lienee ollut osapuulleen maaseudun minimitasoa, siis noin 4 000 koulutuntia, vuodesta 1948 vastaavasti ehkä 5 000 ja vuodesta 1958 noin 6 000. 1970-luvulta eteenpäin tämä luku on ollut runsaat 8 000 koulutuntia. (Kivinen 1988, 269.)

Koska kysymyksessä on julkinen peruskoulutus, johon vuodesta 1921 lähtien on kytketty oppivelvollisuus, asia voidaan ilmaista myös siten, että tällä vuosisadalla Suomen kansalaiseksi pätevytyksen edellyttämä peruskoulutus on pidentynyt 3 000 tunnista yli 8 000 tuntiin. Oppivelvollisuuden voimassaoloaikanaikin kansalaisten peruskoulutusvaatimus on kaksinkertaistunut.

Peruskoulutuksen pidentämisen on nähty palvelevan sekä valtiollisia että individualistisia intressejä. (Ks. Kivinen 1988, 269-270.) Valtiollisesta näkökulmasta koulutuksen pidentämisspyrkimyksiä on vanhastaan perusteltu sillä, että pitämällä lapset ja nuoret pidempään koulussa heitä voidaan varjella joutilaisuuden mukanaan tuomilta moraalisilta vaaroilta. Niiden on pelätty uhkaavan etenkin sellaisia nuoria, jotka eivät ole sijoittuneet jatko-opintoihin eivätkä voi siirtyä koulunpenkiltä suoraan ansio- ja palkkatyöhön. Tämä säilyttämistehtävä on ollut esillä yhtä hyvin vuosisadan alun jatkokouluina kuin 1980-luvun lopun kymmenettä luokkaakin koskeneiden järjestelyjen yhteydessä. Lasten vanhempien, etenkin äitien kodin ulkopuolella

tekemän ansio- ja palkkatyön yleistyessä peruskoulutuksen merkitys sosiaalisessa kontrollissa lasten päivittäisenä säilyttämispaikkana on entisestään korostunut.

Peruskoulutuksen piteneminen on viime vuosikymmeninä ollut yhteydessä myös tasa-arvoasiaa ajaneisiin hankkeisiin. Monivuotisella ja maksuttomalla kaikille yhteisellä ja yhtenäisellä peruskoulutuksella on haluttu tarjota kansalaisille periaatteessa yhtäläiset mahdollisuudet jatko-opintoihin. Näin on ajateltu avattavan entistä tasa-arvoisemmat väylät yhteiskunnallisiin aseisiin. Pitkä peruskoulutus on mielletty sellaiseksi valtion toimesta organisoiduksi eduksi, jonka nauttimiseen kaikki kansalaiset - demokraattisen yhteiskunnan jäseninä - ovat oikeutettuja. Välittämättä tässä siitä, miten hyvin tai huonosti nämä kaavailut ovat toteutuneet, on selvää, että tämän ajattelun siivittämät toimet ovat olleet yhtenä liikevoimana peruskoulutusta pidennettäessä. (Mt.) 1990-luvulla saatetaan kuitenkin keskustella jo koulutuksen lyhentämisestäkin tai vähintään uudenlaisesta jaksottelusta koulutus - työ - koulutus - työ -mallin mukaan jo nuorisoasteellakin. (Ks. Kivinen, Rinne & Ahola 1989.)

3.3 Eri oppiaineiden vähimmäis- ja enimmäistuntimäärät

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan jälleen oppiaineita. Keskeisin muutos kansanopetuksessa ja oppivelvollisuuskoulutuksessa on ollut sen jatkuva pidentyminen. Oppilaalle pakollisiin kouluvuosiin mahtuu nykyisin tuhansia koulutunteja enemmän kuin kansakoulun syntyäaikoina tai oppivelvollisuuden astuessa voimaan. Seuraavassa pyritään suhteuttamaan opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöissä ja vastaavissa suositetut oppiaineiden viikkotuntijaot kulloisiinkin lakien ja asetusten pohjalta laskettuihin koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismääriin. Näin pystytään ehkä todellisemmin ja osuvammin tarkastelemaan eri oppiaineiden opetuksen määrällisiä muutoksia kuin vain tarkkailemalla oppiaineen viikkotuntiosuutta muiden oppiaineiden joukossa.

Laskelmissa on siis suhteutettu (sivun 20 laskelmissa käytetyt) mietintöjen suositukset kulloinkin voimassa olleeseen koululainsäädäntöön. Laskutapa on jossain määrin haettu ja tulkinnanvarainen, mutta lasketut vähimmäis- ja enimmäiskoulutuntimäärät ilmaisevat varmasti

sen vaihteluvälin, jolle yksittäisten koulujen tuntimäärät todellisuudessaakin kulloinkin ovat sijoittuneet, jos koululainsäädäntöä ja opetussuunnitelmasuosituksia on edes jotenkin noudatettu.

Taulukko 7. Opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöissä ja vastaavissa suositetut oppiaineiden osuudet viikkotunneista koulutunteina lakien ja asetusten määrittämän koulutuntien vähimmäismäärän mukaan laskettuna.

mietintö/ laki, asetus vuosilukut	1881/1866	1899/1886	1925/1921	1952 1954/1948	1952/1957 1954/1958	1975/1971	1983 1985/1984
	3-6	3-6	3-6	1-8	1-8	1-9	1-9
uskonto	635	600	495	327	455	494	464
äidinkieli	794	960	866	1287	1735	1710	1533
filosofia ja psykologia	-	-	-	-	-	-	-
matematiikka	371	480	558	630	825	1178	1070
maantieto	159	180	124	197	256	361	285
fysiikka ja kemia	-	-	-	-	-	266	214
luonnontieto	106	120	183	141	341	361	285
kotitalous	-	-	62	133	185	114	143
käsityö	529	480	496	495	704	494	571
voimistelu	318	120	247	295	427	798	642
musiikki	212	240	247	262	341	418	464
kuvaamataito	106	240	247	173	228	418	499
1. vieras kieli	-	-	-	-	-	608	535
2. vieras kieli	-	-	-	-	-	342	320
3. vieras kieli	-	-	-	-	-	-	-
4. vieras kieli	-	-	-	-	-	-	-
historia ja yh- teiskuntaoppi	371	180	125	197	284	380	320
ympäristöoppi	-	-	-	262	341	266	178
kotiseutuoppi	-	-	125	-	-	152	36
oppilaan ohjaus	-	-	-	109	142	190	107
kirjanpito	-	-	125	173	334	-	-
valinnaisaineet	-	-	-	-	-	342	428
yhteensä	3600	3600	3900	4661	6600	8892	8094

Taulukko 8. Opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöissä ja vastaavissa suositetut oppiaineiden osuudet viikkotunneista koulutunteina lakien ja asetusten määrittämän koulutuntien enimmäismäärän mukaan laskettuna.

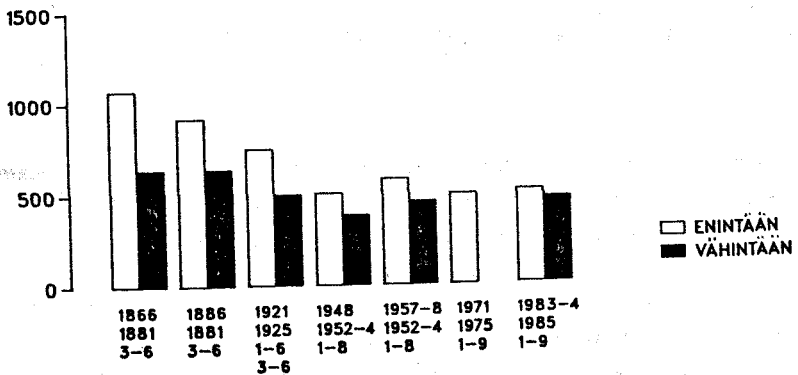
mietinty/ laki, asetus vuosilukat	1881/1866	1899/1886	1925/1921	1952 1954/1948	1952/1957 1954/1958	1975/1971	1983 1985/1984
	3-6	3-6	1-6	1-8	1-8	1-9	1-9
uskonto	1067	864	745	622	579	494	509
äidinkieli	1334	1382	1640	2446	2209	1710	1684
filosofia ja psykologia	-	-	-	-	-	-	-
matematiikka	623	691	857	1198	1050	1178	1175
maantieto	267	259	279	374	326	361	313
fysiikka ja kemia	-	-	-	-	-	266	235
luonnontieto	178	173	152	268	434	361	313
kotitalous	-	-	51	214	235	114	157
käsityö	889	691	745	941	896	494	627
voimistelu	534	173	401	560	543	798	705
musiikki	356	346	401	498	434	418	509
kuva- ja käsityö	178	346	298	330	290	418	548
1. vieras kieli	-	-	-	-	-	608	588
2. vieras kieli	-	-	-	-	-	342	353
3. vieras kieli	-	-	-	-	-	-	-
4. vieras kieli	-	-	-	-	-	-	-
historia ja yh- teisistäoppi	623	259	146	374	362	380	353
ympäristöoppi	-	-	354	498	434	266	196
kotiseutuoppi	-	-	146	-	-	152	39
oppilaan ohjaus	-	-	-	205	181	190	118
maalous	-	-	101	328	425	-	-
valinnaisaineet	-	-	-	-	-	342	470
yhteensä	6048	5184	6336	8856	8400	8892	8892

Suuret erot oppilaalle pakollisten koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärissä siirtyvät luonnollisesti suuriksi eroiksi yksittäisten oppiaineiden opetukseen käytetyissä koulutuntimäärissä. Laskelmista voidaan havaita, että lainsäädännön ja mietintöjen opetussuunnitelmasuosittelujen puitteissa on ollut mahdollista, että oppilas kansakouluvuosiensa aikana saa satoja koulutunteja vähemmän opetusta josakin oppiaineessa kuin mitä samoina vuosina saa jonkun muun kansakoulun oppilas. Niukimmillaan supistettu kansakoulu on ollut todella vaatimaton: koulutuntimäärä myös yksittäisissä oppiaineissa on saattanut olla tuskin 60 prosenttia siitä, mitä parhaimmin järjestetyis-

sä maaseutukansakouluissa (1950-luvulla ehkä vain noin 50 prosenttia). Koulutunteina tämä merkitsee esimerkiksi jopa yli tuhat koulutuntia vähemmän äidinkielen opetusta tai 500 tuntia vähemmän matemaatiikan opetusta.

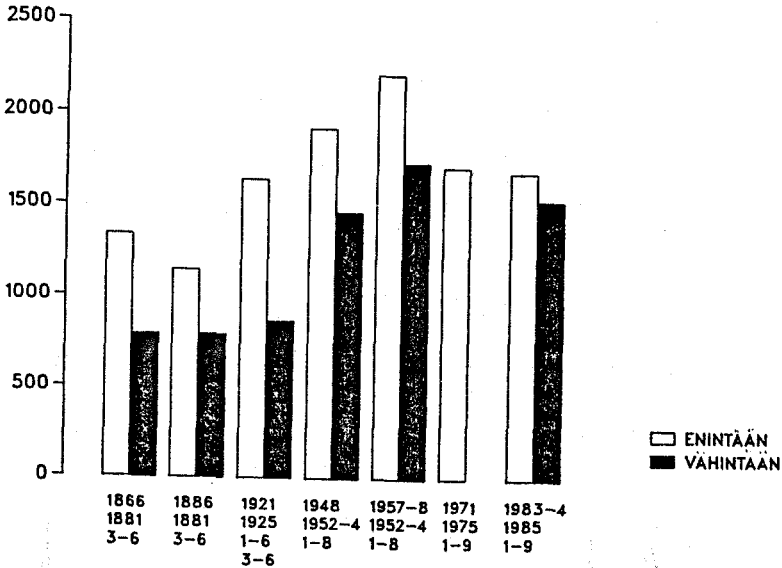
Mielenkiintoista on myös havaita se, miten kouluajan jatkuva pidentyminen ja oppiaineen viikkotuntiosuuden muutos reagoivat toisiinsa: pakollisen koulutuntimäärän kasvu eliminoi oppiaineen vähenevän viikkotuntiosuuden siten, että oppiaineen opetukseen käytetty tuntimäärä ei vähenekään. Vastaavasti samana pysytellyt osuus merkitsee kasvavaa oppiaineen opetukseen käytettyä koulutuntimäärää, ja kasvava osuus voimakkaasti lisääntyvää koulutuntimäärää. Seuraavat kuviot esittävät viiden keskeisen oppiaineen koulutuntimäärien kehitystä kansakoulussa, myöhemmin peruskoulussa. Musta pylväs esittää oppiaineen opetukseen käytettyjen koulutuntien vähimmäismäärää, harmaa enimmäistuntimäärää.

Lukujen suhteuttamiseksi huomattakoon, että yhden viikkotunnin ero yhtenä lukuvuotena merkitsee noin 33-38 koulutuntia, yhden viikkotunnin ero kuutena vuotena noin 200-230 koulutuntia ja yksi kokonainen kouluvuosi on noin 700-1200 koulutuntia, vuodesta ja vuosiluokasta riippuen.

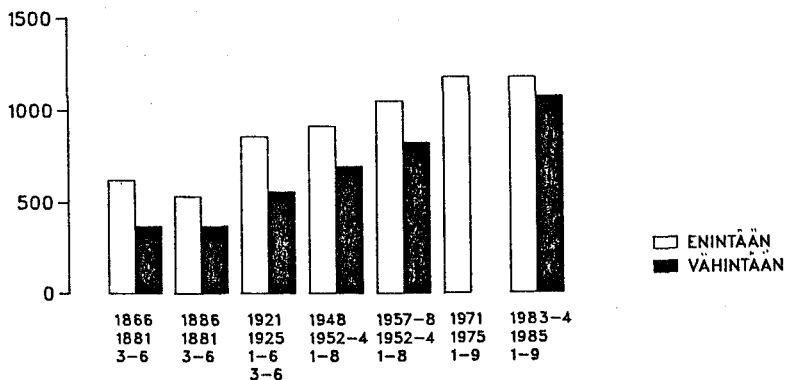
Kuvio 4. Uskonnon opetukseen käytettyjen koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle.

Kuviosta voidaan havaita, että uskonnon laskeva viikkotuntiprosenttiosuus kompensoituu pakollisen kouluajan pidentymisellä siten, että uskontoa opetetaan peruskoulussa nykyisin ehkä suunnilleen yhtä paljon kuin 1950-luvulla suositettiin ja määrättiin.

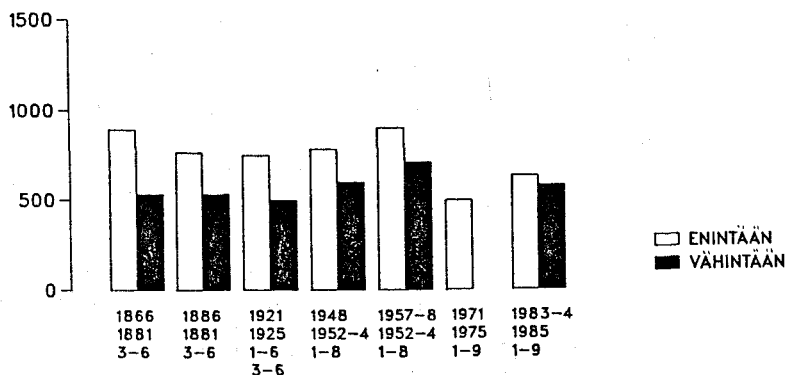

Kuvio 5. Äidinkielen opetukseen käytettyjen koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle.

Äidinkielen opetukseen käytetty koulutuntimäärä on tarkastelujaksolla lisääntynyt satoja tunteja. Peruskoulu on merkinnyt jatkuvan äidinkielen tuntimäärien kasvun kääntymistä laskuun. Tuntimäärä on silti edelleen hyvin suuri. Matematiikan opetukseen käytetty koulutuntimäärä on tarkastelujaksolla kaksin - kolminkertaistunut.

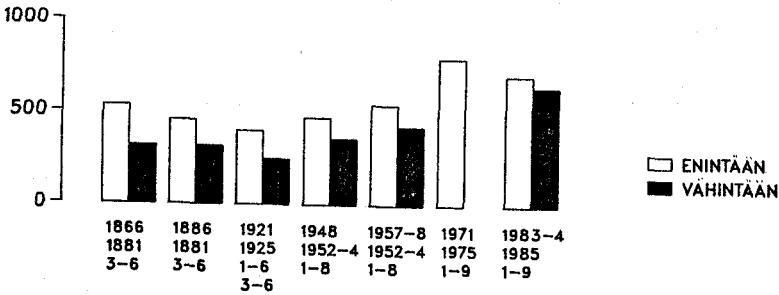
Kuvio 6. Matematiikan opetukseen käytettyjen koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle.

Kuvio 7. Käsityön opetukseen käytettyjen koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle.

Käsityön opetukseen käytetty vähimmäistuntimäärä on liikkunut 500 koulutunnin tienoolla koko tarkastelukauden ajan (paitsi 1950-luvun lopulla, runsaasti käsityön opetusta sisältäneen kansalaiskoulun

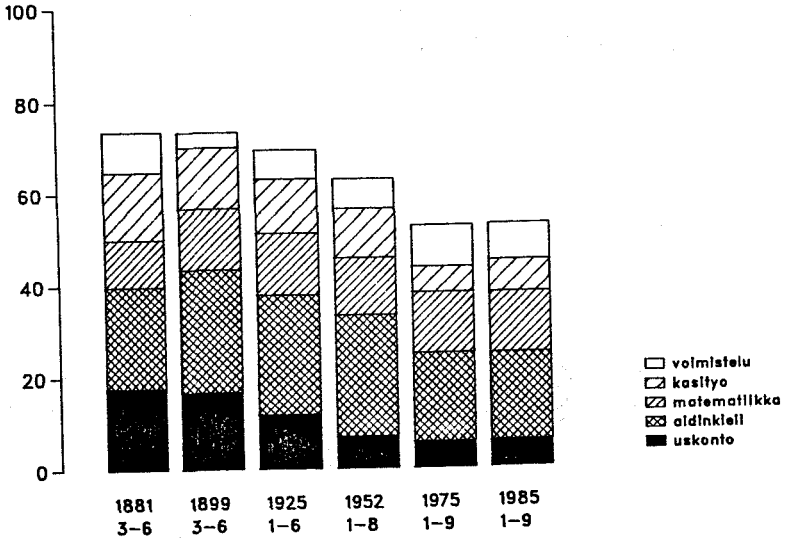
vaikutuksesta). Käsityön opetukseen käytettyjen koulutuntien suurin mahdollinen määrä on toki vähentynyt, kääntyen jälleen nousuun 1980-luvulla.

Kuvio 8. Voimistelun opetukseen käytettyjen koulutuntien vähimmäis- ja enimmäismäärät peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle.

Voimistelun enimmäistuntimäärä on kansakoulun ajalta 1920-luvulta lähtien kasvanut ensin runsaaseen 500:aan ja sitten yli 700:aan tuntiin.

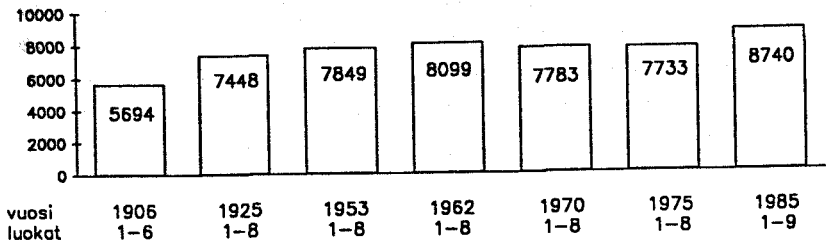
Kuvio 9 havainnollistaa lopuksi tarkastellun viiden oppiaineen enimmäistuntimäärien suhteellisten osuuksien muutosta suomalaisessa peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle. Näiden viiden oppiaineen yhteenlaskettu osuus on vähentynyt, kun uusia oppiaineita on tullut kouluun. Uskonnon suhteellinen osuus on selvästi laskenut. Äidinkieli ja matematiikka ovat säilyttäneet osuutensa. Käsityö väheni peruskouluun siirryttäessä, mutta kasvatti 1980-luvulle tultaessa suhteellista osuuttaan. Voimistelu puolestaan lisääntyi peruskoulun tulovaiheessa, mutta on sittemmin hivenen pienentynyt.

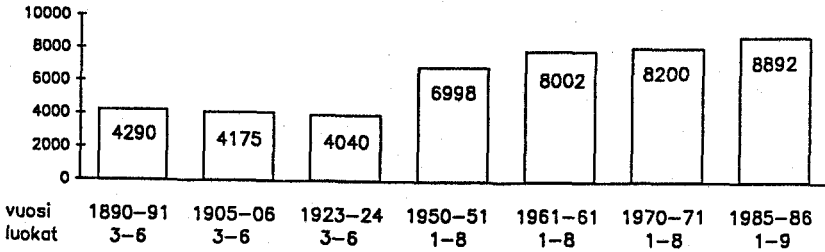
Kuvio 9. Kaikkien viiden tarkastellun oppiaineen enimmäistuntimäärien suhteellisten osuuksien muutokset suomalaisessa peruskoulutuksessa 1880-luvulta 1980-luvulle.

3.4 Koulutuntien määrä Turussa, Perniössä, Naantalissa, Kauhajoella ja Inarissa

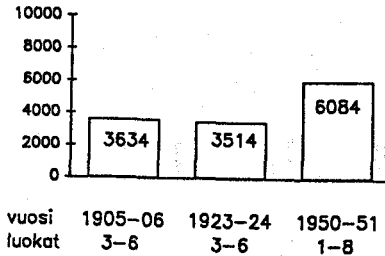
Halusimme laskea pienen näytteen avulla, millaisia ovat todellisuudessa olleet joidenkin kansakoulujen koulutuntimäärät. Tässä tarkoituksessa perehdyimme Turun kansa- ja peruskoulujen lisäksi valtakunnan eri puolilta valitsemimme Perniön, Naantalin, Kauhajoella ja Inarin kansa- ja peruskoulujen arkistojen antamiin tietoihin.

Kuvio 10. Koulutuntien määrä Turun kaupungin kansakouluissa ja jatko-opetuksessa 1906-1985.

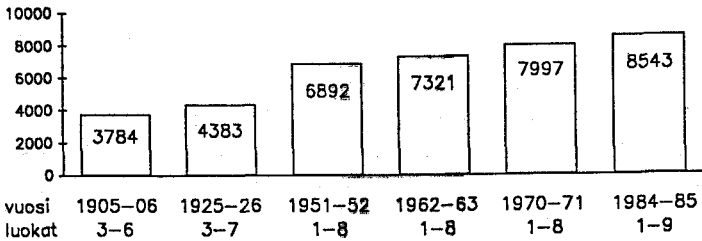
Kuvio 11. Koulutuntien määrä Perniön kirkonkylän kansakoulussa ja jatko-opetuksessa 1890-1985.¹

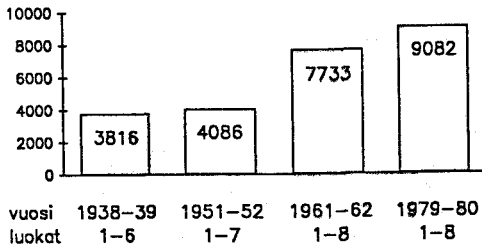
Kuvio 12. Koulutuntien määrä Naantalın Luonnonmaan piirin kansakouluissa 1905-1951.²

¹ Lukuvuosina 1890-91, 1905-06 ja 1923-24 ei ollut järjestetty pientenlastenkoulua, alakansakoulua eikä jatko-opetusta. Lukuvuonna 1960-61 Perniöllä ja Särkisalolla oli yhteinen kansalaiskoulu.

² Luvut kuvaavat Naantalın Luonnonmaan piirin pääkansakoulua (ainoa lukuvuonna 1905-06), lukuvuonna 1950-51 luokkien 1-4 osalta Ristmäen ja Miekkulän sivuosastoja, joissa näiden luokkien opetus järjestettiin, ja luokkien 5-7 osalta pääkoulua. Lukuvuonna 1905-06 pidettiin pientenlastenkoulua 5 viikkoa ja lukuvuonna 1923-24 4 viikkoa. Alakansakoulu perustettiin vuonna 1926 ja oppivelvollisuus jatko-opetuksineen astui voimaan vuonna 1932. Lukuvuonna 1950-51 jatko-opetusta annettiin 100 tunnin kurssina. Vuonna 1962 piiriin kolme erillistä koulua ja erityisjärjestelyt lakkasivat ja Kultarannan täydellinen kansakoulu aloitti toimintansa. Lukuvuonna 1960-61 piiristä käytiin kansalaiskoulussa Rymättylässä, mikä kuitenkin puuttuu laskelmasta.

Kuvio 13. Koulutuntien määrä Kauhajoen kirkonkylän kansakoulussa 1905-1985.¹

Kuvio 14. Koulutuntien määrä Inarin Kaamasen ja Akujärven piirien kansakouluissa 1938-1980.²

Verrattaessa lukuja ohjeellisiin tuntimääriin voidaan havaita, että Turun kansakouluissa koulutuntien määrät ovat aina olleet suuret, suuremmat kuin kaupungeille keskimäärin on määrätty (poikkeukselta näyttää 1970-luku, mutta Turku siirtyi peruskoulujärjestelmään vasta 1976). Turun koulutuntimäärät ovat myös ylittäneet maaseutukansaku-

¹ Lukuvuosina 1905-06 ja 1925-26 piirissä ei ollut alakansakoulua, lukuvuonna 1905-06 pientenlastenkoulua tosin pidettiin 6 viikkoa. Lukuvuosina 1925-26 ja 1951-52 jatko-opetus järjestettiin 100 ja 175 (pojat) ja 200 (tytöt) tunnin kursseina. Lukuvuosina 1962-63 ja 1970-71 kunnassa toimi kansalaiskoulu.

² Inarin kansakouluista on vaikea saada tietoja, koska suuri osa arkistomateriaalia tuhoutui sodassa. Tässä on tyydyttävä tarkastelemaan Kaamasen piirin supistettua kansakoulua lukuvuonna 1938-39. Oppiaineiden tuntimääristä ei ole tietoa. Jatko-opetusta ei tuolloin järjestetty. Lukuvuodelta 1951-52 tarkastellaan Akujärven supistettua kansakoulua (jatko-opetuksesta ei tietoa) ja lukuvuodelta 1961-62 niin ikään Akujärven kansakoulua sekä jatko-opetuksen osalta Pohjois-Inärin - Utsjoen piirin kansalaiskoulua lukuvuonna 1962-63. Lukuvuoden 1979-80 osalta tarkastellaan kirkonkylän ala-astetta ja Pohjois-Inärin yläastetta.

luille määritetyt enimmäistuntimäärät vielä vuonna 1951, kun tuntimäärää verrataan vuoden 1948 lakiin perustuvan maaseudun enimmäistuntimäärälaskelmaan.

Muiden tarkasteltujen kansakoulujen koulutuntien määrät muistuttavat lähinnä maaseutukansakouluille ja supistetuille kouluille määritetyjä vähimmäistuntimääriä aina 1950-luvulle asti. 1950-luvulla alkavat erot tasoittua ja koulutuntimäärät nopeasti kasvaa.

3.5 Oppiainekohtaiset koulutuntimäärät Turussa, Perniössä, Naantalissa, Kauhajoella ja Inarissa

Seuraavaksi tarkastellaan em. kansakoulujen koulutuntimääriä muutamassa keskeisessä oppiaineessa mainittuina lukuvuosina.

Verrattaessa lukuja ohjeellisiin tuntimääriin voidaan havaita, että vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla Turussa on uskonnon ja voimistelun opetukseen käytetty vähemmän koulutunteja kuin mitä suuret, maaseutukansakoulujen enimmäistuntimäärän ylittävät kokonaistuntimäärät Turussa antavat aiheutta olettaa. Sen sijaan matematiikkaa ja käsityötä on Turussa opetettu hyvinkin runsaasti.

Perniön kirkonkylän kansakoulussa on vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla opetettu runsaasti uskontoa, matematiikkaa ja käsityötä, suhteessa maaseutukansakouluille määritettyjä vähimmäistuntimääriä lähenteleisiin kokonaistuntimääriin Perniössä.

Naantalın Luonnonmaalla on vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla opetettu uskontoa ja voimistelua vähän ja äidinkieltä paljon, suhteessa erittäin niukkoihin koulutuntien kokonaismääriin ko. koulussa.

Kauhajoen kirkonkylän kansakoulussa on keskeisiä oppiaineita opetettu vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla suunnilleen sen verran kuin maaseutukansakouluille määritetyt vähimmäiskoulutuntimäärät jonkin verran ylittävät ko. koulun kokonaistuntimäärät edellyttävätkin.

Taulukko 9. Uskonnon, äidinkielen, matematiikan, käsityön ja voimistelun tuntimäärät tutkimukseen kuuluvien kuntien kouluissa.

Turun kaupungin kansakoulu				Perniön kirkonkylän kansakoulu										
lukuvuosi	1906	1925	1983	1962	1970	1975	1985	1890-91	1905-06	1923-24	1950-51	1960-61	1970-71	1985-86
vuosiluokat	1-6	1-8	1-8	1-8	1-8	1-8	1-9	1-6	1-6	1-6	1-6	1-8	1-8	1-9
uskonto	772	668	567	467	467	456	494	922	672	537	637	520	533	498
äidinkieli	1946	1782	1866	1900	1667	1958	1672	858	806	1143	1885	2008	1771	1707
matematiikka	885	1034	1033	1033	1100	1045	1178	536	538	606	1055	1248	1131	1369
käsityö	820	1082	1333	1233	1033	570	494	794	943	675	637	936	902	498
voimistelu	193	350	467	500	563	722	798	133	134	133	438	496	500	649

Maentalin Luomossaan piirin kansakoulu				Kauhaojen kirkonkylän kansakoulu				Inarin Akujärven kansakoulu				
lukuvuosi	1905-06	1923-24	1950-51	1905-06	1925-26 ¹	1951-52	1962-63	1970-71	1984-85	1951-52	1961-62	1979-80
vuosiluokat	3-6	3-6	1-8	3-6	3-6	1-8	1-8	1-8	1-9	1-7	1-8	1-9
uskonto	519	428	598	571	536	630	609	535	491	315	567	494
äidinkieli	1097	1071	1563	916	1141	1785	1959	1801	1701	1135	1900	1710
matematiikka	519	534	1013	571	536	1057	1155	1269	1021	690	1200	1178
käsityö	461	428	566	458	536	630	762	850	491	430	850	494
voimistelu	116	84	371	231	266	435	441	501	643	220	500	798

1 jätko-opetukseen (100 tuntia) oppilainejsoista ei tietoa

Inarin Kaamasen piirin supistetun kansakoulun kokonaiskoulutuntimäärä alittaa vuosien 1921 ja 1948 lakien määrittämät supistetun kansakoulun vähimmäiskoulutuntimäärät. Tietoa tuntien jakautumisesta eri oppiaineiden kesken ei ole.

Vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla kokonaistuntimäärien ja oppiainekohtaisten tuntimäärien erot ovat olleet tasaantumaan päin tarkasteltujen koulujen välillä.

4 LOPUKSI

Suomen koulujärjestelmässä ovat suuret erot olleet mahdollisia: kansakoulussa ja sen jatko-opetuksessa oppivelvollisuutensa suorittaneille on opetettu eri oppiaineita ja erilaisin määrin kuin oppikoulun kävijöille; kaupunkien kansakouluissa opetus oli määrällisesti runsaampaa alakouluineen ja jatko-opetuksineen kuin monissa maaseutukunnissa, joissa supistettu koulukin oli pitkään yleinen. Niin ikään pojille ja tytöille on annettu pitkään erilaista opetusta erityisesti jatko-opetuksessa.

Vasta 1950-luvulla alkoivat maan eri osien ja paikkakuntien kansakoulut ja jatko-opetus muistuttaa toisiaan. Vasta peruskoulun myötä 1970-luvulta alkaen on kaikkien (normaaliopetukseen osallistuvien) oppilaiden 9 ensimmäistä kouluvuotta olleet suunnilleen samanlaiset. Eroja on silti edelleenkin esimerkiksi valinnaisaineiden vaihtoehtojen määrissä, ja paikoitellen pienissä kouluissa turvaudutaan edelleenkin yhdysluokkaopetukseen.

5 L Ä H D E - J A K I R J A L L I S U U S L U E T T E L O

Lait ja asetukset

- SA 12/1866 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulu-
toimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaanmaassa.
- SA 4/1886 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus muutamain
§§:in muuttamisesta armollisesta asetuksesta Toukokuun
11 p:nä 1866 kansakoulutoimen järjestämisestä Suomessa.
- SA 101/1921 Laki oppivelvollisuudesta.
- SA 183/1921 Asetus 15 päivänä huhtikuuta 1921 annetun oppivelvolli-
suuslain täytäntöönpanosta.
- SA 138/1924 Asetus kansakoulun järjestysmuodon perusteista annetun
lain toimeenpanemisesta.
- SA 185/1925 Laki oppivelvollisuudesta annetun lain muuttamisesta.
- SA 568/1948 Laki oppivelvollisuudesta annetun lain muuttamisesta.
- SA 631/1948 Asetus oppivelvollisuuslain täytäntöönpanoasetuksen
muuttamisesta.
- SA 247/1957 Kansakoululaki.
- SA 321/1958 Kansakouluasetus.
- SA 433/1971 Laki kansakoululain muuttamisesta.
- SA 476/1983 Peruskoululaki.
- SA 718/1984 Peruskouluasetus.

Komiteanmietinnöt ja vastaavat julkaisut

- Mallikurs- Kiertokirje kaikille kansakoulujen tarkastajille, joh-
sit 1881 tokunnille sekä mies- ja naisopettajille maalla. N:o
67. Koulutoimen ylihallitus Suomessa. Helsingissä, 3 p.
maaliskuuta 1881.
- Kom. 1899. Suunnitelmia Suomen kansakoulujen oppi- ja lukukirjoja
varten. Komiteanmietintö 1899:10. Raaha 1899.
- Kom. 1922. Jatko-opetuskomitean mietintö. Komiteanmietintö 1922:
10. Helsinki 1922.
- Kom. 1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö
1925. Komiteanmietintö 1925:14. Helsinki 1925.

- Kom. 1952. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma. Komiteanmietintö 1952:3. Helsinki 1952.
- Kom. 1954. Maalaiskansakoulun jatko-opetuskomitean mietintö 1954. Komiteanmietintö 1954:12. Helsinki 1954.
- Kom. 1970A. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II - opiaineiden opetussuunnitelmat. Komiteanmietintö 1970: A5. Helsinki 1970.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1985. 2. korjattu painos.

Vuosikertomukset, opetussuunnitelmien vuositarkisteet ja vastaavat lähteet

Kertomukset Turun kaupungin kunnallishallinnosta vuosilta 1906, 1908, 1925, 1951, 1953, 1962 ja 1970 sekä koulutoimen vuosikertomukset 1975, 1984 ja 1985.

Perniön kirkonkylän kansakoulun opetussuunnitelman vuositarkisteet lukuvuosilta 1890-91, 1905-06, 1923-24, 1950-51, 1960-61 ja 1970-71 sekä peruskoulun opetussuunnitelma lukuvuodelle 1985-86, Perniön ja Särkisalon kunnan kansalaiskoulun opetussuunnitelman vuositarkisteet lukuvuonna 1960-61 ja 1970-71.

Naantalin Luonnonmaan kansakoulun opetussuunnitelmat ja opetussuunnitelmien vuositarkisteet lukuvuonna 1905-06, 1923-24, 1950-51 ja 1960-61.

Kauhajoen kirkonkylän kansakoulun opetussuunnitelmat ja opetussuunnitelmien vuositarkisteet lukuvuonna 1905-06, 1925-26, 1951-52, 1962-63, 1970-71 sekä peruskoulun opetussuunnitelma lukuvuodelle 1984-85 ja Kauhajoen kunnan kansalaiskoulun opetussuunnitelman vuositarkisteet lukuvuonna 1962-63 ja 1970-71.

Inarin kunnan Kaamasen piirin supistetun kansakoulun opetussuunnitelman vuositarkisteet lukuvuonna 1938-1939, Akujärven piirin (supistetun) kansakoulun opetussuunnitelman vuositarkisteet lukuvuonna

1951-52 ja 1961-62 sekä kirkonkylän ala-asteen ja Pohjois-Inarin yläasteen opetussuunnitelmat lukuvuonna 1979-80 ja Pohjois-Inarin-Utsjoen piirin kansalaiskoulun opetussuunnitelman vuositarkiste lukuvuonna 1962-63.

Kirjallisuus

- Hinkkanen, A. 1976. Peruskoulun lainsäädäntö. Helsinki: WSOY
- Ketonen, L. 1977. Suomen tyttöoppikoulut autonomian kaudella. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, Helsinki
- Kiuasmaa, K. 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu: Pohjoinen
- Kivinen, O. 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:67
- Kivinen, O., Rinne, R. & Ahola, S. 1989. Koulutuksen rajat ja rakenteet. Helsinki: Hanki ja Jää
- Kivinen, O., Rinne, R. & Kivirauma, J. 1985. Koulun käytännöt. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A:105
- Kivinen, O., Kinon, S. & Rahkonen, P. 1989. Ajan henki ja lukukirjat suomalaisessa peruskoulutuksessa 1870-luvulta 1980-luvulle. Turun yliopisto. Sosiologisia tutkimuksia 121
- Rinne, R. 1984. Suomen oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelman muutokset vuosina 1916-1970. Opetussuunnitelman intentioiden ja lähtökohtien teoreettis-historiallinen tarkastelu. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:44
- Rinne, R. 1988. From Ethos to Habitus: the Changing Curriculum Codes of Finnish Schooling. J. Curriculum Studies 20, 5, 423-435.
- Somerkivi, V. 1977. Helsingin kansakoulun historia. Helsingin kaupungin julkaisuja 29
- Somerkivi, V. 1985. Kansakouluopetuksen opetussuunnitelmat kulttuurin siirron kuvastajina. Teoksessa M. Kuikka ym. (toim) Koulu ja kulttuuri. Porvoo: WSOY, 7-28
- Suomen kansakoulukalenteri 1938. Helsinki: Valistus

Asetelma 1. Koulujen pituus SA 12/1866:n ja 4/1886:n mukaan.

Laki tai asetus	Koulutyyppi	Kansakoulun rakenne	Jatko-opetus	Kouluviikkojen, -päivien ja -tuntien määrä	Oppivelvoilli- suusikä
SA 12/1866	Kaupunki- kansakoulu maaseutu- kansakoulu	2-vuotinen alakansakoulu ja 4-vuotinen yläkansakoulu 4-vuotinen yläkansakoulu	- yhtenä tai kahtena iltapäivänä vii- kossa	viikkoja vuodessa 32, päivän vii- kossa 6, tunteja päivässä 1. luo- kella 2-4, muilla 4-6 viikkoja vuodessa 42, päivän vii- kossa 6, tunteja päivässä 5-6	(6 -) 8 - 14 10 - 16
SA 4/1886	maaseutu- kansakoulu	- - -	- - -	viikkoja vuodessa 36, muuten kuten edellä	8 - 16

- 1 Poikkeuslainsäädännöllisyydet: jos ei 12. ikävuotensa perästä voi käydä koulussa, järjestettävään iltaopetusta 2 tuntina 4 kertaa vii-
kossa.
- 2 Poikkeuslainsäädännöllisyydet: maataloustöiden takia voidaan viikkojen määrää supistaa 30:ksi. Supistettuina 12 viikkona tulee pituus
pienentelästenkoulua.
- 3 Poikkeuslainsäädännöllisyydet: maataloustöiden takia voidaan viikkojen määrää supistaa 30:ksi. Supistettuina 6 viikkona tulee pituus
pienentelästenkoulua.

Asetelma 2. Koulusijan pituus SA 101/1921:n ja 183/1921:n mukaan.

Laki tai asetus	Koulutyyppi	Kansakoulun rakenne	Jatko-opetus	Kouluviikkojen, -päivien ja -tuntien määrä	Oppivelvolli- suusikä
SA 101/1921 ja SA 183-1921	kaupunki- kansakoulu	2-vuotinen alakansa- koulu ja 4-vuotinen yläkansakoulu	2-vuotinen päivä- koulukäi järjes- tetty	viikkoja vuodessa 36, päivän vii- kossa 6, viikkotunteja alakansa- koulussa 24 ka yläkansakoulussa 30-32	7 - 13 (- 14)
	maassutu- kansakoulu	- - -	2-vuotinen, vuo- dessa 25 viikkona vähintään 4 tuntia viikossa ⁴	- - - 3	
	supistettu kansakoulu	6-vuotinen	- - -	12 viikkona vuodessa opetetaan päh- asiällisesti kahta alinta luokkaa, 24 viikkotuntia. 28 viikkona vuo- dessa opetetaan neljää ylempää luokkaa. 30-32 viikkotuntia. 6 päi- vää viikossa. ⁵	

- Jatko-opetuskomitean (1922) tulkinnan mukaan työaika sama kuin varsinaisen kansakoulun (s. 7).
- Poikkeusmahdollisuudet: mattoiden takia voidaan 5. ja 6. luokan oppilaat vapauttaa viikoksi koulunkäynnistä. (Täki oppivelvol-
lisuudesta annettun lain muuttamisesta 185/1925: oppivelvollisuus pantava täydenkään kaupungissa ennen vuotta 1931. Maaseutukän-
sakoulussa täydenkäänpanoosikaan vuoteen 1937 ja erityisesti hakemuksesta voi lykättyä saada lisäksi 10 vuotta.
- Poikkeusmahdollisuudet: kunnes alakansakoulun on perustettu, pidettään 1-opettajaisessa yläkansakoulussa 1. luokan oppilaat
korkeintaan 4 viikkoa yksinäin koulussa (mahdollista myös 2-opettajaisessa). Mattoiden takia voidaan yläkansakoulun kahden ylä-
män luokan oppilaat vapauttaa viikoksi koulunkäynnistä. Jatko-opetusta ei tarvitse järjestää ennen kuin alakansakoulu on perus-
tetty.
- muutos vuonna 1924: jatko-opetusta järjestettävä 100-150 tuntea lukuvuodessa (asetus kansakoulun järjestysmuodon perusteista an-
nettun lain toimeenpanemista 138/1924).
- Poikkeusmahdollisuudet: jatko-opetuksen aikana voidaan viikkotuntien määrä yläkansakoulussa vastaavilla asteilla supistaa
28:ään.

Asetelma 3. Koulusijan pituus SA 568/1946:n ja 631/1948:n mukaan.

Laki tai asetus	Koulutyyppi	Kansakoulun rakenne	Jatko-opetus	Kouluviikkojen, -päivien ja -tuntien määrä	Oppivelvoit- tisuus
SA 568/1948 ja SA 631/1948	kaupunki- kansakoulu	7-vuotinen (2- tai 3-vuotinen alakansas- koulu ja 4- tai 5-vuotinen yläkansas- koulu)	1-vuotinen päivä- kouluksi järjes- tetty. Viikkotun- teja 30-36.	viikkoja vuodessa 36, päivää vii- kossa 6. 1. luokalla viikkotunteja 20-24, 2. luokalla 24, 3. luokalla 28-30, 4.-7. luokilla 30-32. ¹	7 - 15 (- 16)
	maaseutu- kansakoulu	- - -	1-vuotinen, vähin- tään 100 tuntia	- - -	
	sivistetty kansakoulu	7-vuotinen	- - -	40 viikon työajasta 70 työpäivää käytetään 3 ylimmän luokan opetta- miseen, loput 4 ylempään. Viikko- tuntien määrät samat kuin edellä. ³	

- 1 Poikkeusmahdollisuudet: väestön vakinaiseen elinkeinoon kuuluvien kiireellisten töiden takia voidaan 6. ja 7. luokan oppilast
vespuaatua koulunkäynnistä 15 koulupäiväksi. Varsinainen kansakoulu on 6-vuotinen, jos 2-vuotinen päiväjatko-opetus on järjestet-
ty. Jos kansakoulun muuttaminen 7-vuotiseksi vaatii huoneistojen laajentamista, muutosta voi lykätä enintään 10 vuotta. Jatko-
opetuksen päiväjärjestelyistä voidaan poiketa kouluhallituksen luvalla. Kaupungeissa iltajatko-opetus 36 viikon aikana vähintään
8 tuntia viikossa (Kouluhallituksen kiertokirje 5.7.1937. Liitteessä Suomen kansakoulukalenteri 1938, 104).
- 2 Poikkeusmahdollisuudet: kuten edellä, paitsi ei jatkoopetusta koskevat kohdat.
- 3 Poikkeusmahdollisuudet: kuten edellä, paitsi ei jatkoopetusta koskevat kohdat.

Asetelmä 4. Koulusijan pituus SA 247/1957:n, 321/1958:n, 433/1971:n, valtioneuvoston ohjeiden (1975), 476/1983:n ja 718/1984:n mukaan.

Laki tai asetus	Koulutyyppi	Kansakoulun rakenne	Jatko-opetus	Kouluviikkojen, -päivien ja -tuntien määrä	Oppivelvolli- suusikä
SA 247/1957 ja SA 321/1958	kaupunki- kansakoulu	6-vuotinen	2-vuotinen kansa- laskoulu. Viikko- tunteja 30-36.	päiviä vuodessa 200, päivien vii- kossa 6. 1. luokalla viikkotunteja 20-24, 2. luokalla 24-26, 3. luo- kalla 28-30, 4. luokalla 30 ja si- tä ylempillä 30-32. ¹	7 - 16
	maaseutu- kansakoulu	6- tai 7-vuotinen	2- tai 1-vuotinen	- - - ²	
	supistettu kansakoulu	6- tai 7-vuotinen	2- tai 1-vuotinen	225 päivän työajasta 70 käytetään kahden (tai kolmen) aliaman luokan opettamiseen, loput ylempien luok- kien yhdessä opettamiseen. Viikko- tuntien määrät samat kuin edellä. ³	
SA 433/1971 ja Valtioneu- voston ohjeet 1975	peruskoulu	9-vuotinen	-	koulupäiviä vuodessa 190, viikossa 5, viikkotunteja 1. ja 2. luokalla 21, 3. ja 4. luokalla 25, 5. ja 6. luokalla 26, 7.-9. luokalla 30.	7 - 17
SA 476/1983 ja SA 718/1984	peruskoulu	9-vuotinen	-	koulupäiviä vuodessa 190, viikossa 5, viikkotunteja 1. ja 2. luokalla 19-21, 3. ja 4. luokalla 23-25, 5. ja 6. luokalla 24-26, sitä ylem- millä 27-30.	7 - 17

- Poikkeusmahdollisuudet: 4. luokalta etkeen voidaan opettaa vapaaehtoisia aineita lisäksi 2 tuntia viikossa.
- Poikkeusmahdollisuudet: kuten edellä. Lisäksi: kunnas päiväkouluun toimiva kansalaiskoulu on perustettu, kansakoulu on 7-vuo-
tinen ja jatko-opetus 7-vuotinen vähintään 200-tuntinen kokonaisuus kurssi. Päiväkouluna toimiva kansalaiskoulu ei tarvitse perus-
taa ennen vuotta 1970.
- Poikkeusmahdollisuudet: kuten edellä.
- Lähde: Hinkkenen 1976, 550.
- Poikkeusmahdollisuudet: lisäksi voidaan antaa tukioptusta, vapaaehtoista englannin, toisen kotimaisen kielen tai saamen kie-
len opetusta.